

BUDAVÁR FELSZABADÍTÓ OSTROMA S A ROMBADÓLT ERŐDÖK SORSA.

Mussolini miniszterelnök fővédnöksége alatt s az olasz külügyminiszterium kezdeményezésével párját ritkító, monumentális könyvsorozat indult meg, amely részletesen feldolgozza, mit köszönhet Itálián kívül az egész világ az olasz szellem munkájának.

Az olasz géniusz, amely Dantet és Petrarcat, Leonardó da Vincit és Michelangelót, Gallileit és Voltát, Marco Polót és Columbust, Macchiavlleit és Giambattista Vicot ajándékozta az emberiségnek, páratlan erőfeszítést tett az emberi fejlődés érdekében és világszerte halhatatlan műveket hagyott hatalmas kultúrmunkájának élő tanuiul. Ez a munkásság felöleli az emberi civilizáció egész roppant területét az építőművészek, festők, szobrászok és írók káprázatos alkotásaitól a felfedezők, a hittérítők és gyarmatosítók sokszor a vértanusággal megszentelt munkájáig. És ez évezredes munka történetének megírása maga is olyan monumentális művet hoz létre, amely teljesen beleillik a mai alkotásokban gazdag olasz szellem programjába.

A nagy mű eddig megjelent kötetei közt van egy, amelyben az olasz várépítők magyarországi alkotásainak történetét írja meg Leone Andrea Maggiorotti. Ebből a kötetből vesszük Buda ostromának érdekes leírását, tekintettel különösen Marsili grófnak, a kiváló hadimérnöknek tevékenységére, aki az ostromló sereg mérnökkarának főfelügyelője volt.

BUDA FELSZABADÍTÁSA, a kereszténység állandó vágya 1686-ban vált valóvá. Mikor rászánták magukat a nagy vállalkozásra, olyan lelkesedés lángolt fel a keresztény világban, akár csak a keresztes hadak idején, az ifjúság fegyvert ragadva tömegesen vonult hadba; két hadsereg alakult, az egyik negyvenezer főnyi Lotharingiai Károly vezérlete alatt, a másik, amely 21.000 embert számlált, Miksa Emanuel, bajor választófejedelem vezérletével. A reguláris csapatokhoz körülbelül 20.000 főnyi magyar önkéntes csatlakozott, akiket a két seregben osztottak el, ezenkívül még számos olasz, spanyol és francia önkéntes is beállt a küzdők közé, úgy hogy az egész keresztény haderő körülbelül 100.000 főre rúgott. A Lotharingiai herceg mellett volt Caprara Aeneas és Gondola Francesco tábornok egy-egy 800 főből álló gyalogezreddel, a Bajor választó mellett pedig Caraffa Antal gróf, Piccolomini herceg és Veterani Frigyes gróf tábornokok, valamennyi egy-egy 800 főből álló lovasezreddel. Ott volt még a Castelli, a Savoya és a Magni olasz ezred. Mint hadimérnökök a luccai Fontana János és Domokos, továbbá Marsili ezredes voltak beosztva a herceg mellé, a Bajor választó

mellett pedig Vecchi gróf vezette a mérnököket. A toscanai Rabatta Rudolf tábornok a császári vezérkar főnöke volt. Résztvett ezenkívül az expedícióban Savoyai Jenő herceg, számos olasz gróf és báró s különböző rendű és rangú egyházi férfiú s rendkívül nagy számban voltak a hadseregben olasz zsoldosok is.

A császári seregek parancsnoksága mindenekelőtt a Buda északi részén levő kisebb erősségeket akarta elfoglalni, s ha ezt a célt lehetőleg elérte, innen kezdeni a város ostromát, amelynek őrsége 10.000 főnyi válogatott vitéz volt, az ősz Abdurahman pasa, a legrettenthetetlenebb katona vezérlete alatt, aki elszánta rá magát, hogy utolsó csöpp vééréig védelmezni fogja a várat.

Marsili ezredes, alighogy ezt a hadmozdulatot megkezdték, összeállította és elküldötte a császárnak a budai ostrom tervét («Proposta di attacco di Buda»), amely jelenleg a karlsruhei könyvtárban van s amely a város legalaposabb ismeretén nyugodott s hozzácsatolt tervéhez egy térképet is, amely ezideig igen nagy történelmi és katonai jelentősége ellenére kiadatlan maradt. Ebben Marsili azt javasolta, hogy sánctonallal tökéletesen körül kell zárni a várpiachoz vezető összes kapukat, arra kell törekednie, hogy ágyúkkal és aknákkal réseket törjenek, a mozsarakkal általános bombázásba kezdeni, hogy felgyujtsák a nagyobbbrészt zsuppal fődött házakat, azután megindítani az általános rohamot. Ehhez a tervhez külön «Magyarázatot» is fűzött a császár vezére, amelyben minden irányban részletes felvilágosítással szolgált.

A főparancsnokság alaposan tanulmányozta és megvitatta ezt a tervet és mikor a hozzájárulás határozatba ment, kinevezték Marsilit «az erődítési művek főfelügyelőjévé» a város ostromához. Erre ő a legapróbb részletekig tökéletesítette a tervet s igen értékes jegyzetekkel kiegészítette egy ellenesges szökevény felvilágosításai alapján.

Július közepén a császáriak körülzárták Budát. Előljárt az akkor alig húsz éves Savoyai Jenő herceg 20.000 emberrel s az volt a feladata, hogy Pestet szállja meg, és ő csakugyan meg is rohanta és elfoglalta a várost; a Lotharingiai herceg Óbuda ellen vonult, a Bajor választó pedig a Szent Gellért-hegyet vette körül.

Marsili ezredestől, aki aknász ezredével a Lotharingiai herceg seregénél volt, értékes jegyzetek maradtak fel az ostromműveletek fokozatos fejlődéséről, amelyek nagyobbbrészt abban a mederben haladtak, amelyben ő ostromtervében lefektette, és pedig először elfoglalták az alsó várost, azután három rohamot intéztek, egyet délen a castellum ellen a Bajor választó hadműveletei alapján, egyet a vár körfalainak északkeleti sarokbástyája ellen, egyet az északnyugati lejtő ellen, ahol az esztergomi rondella volt.

Az alsóváros ellen megfelelő erősségű útegeket állítottak fel, mint Marsilinak egy a Vatikáni könyvtárban található térképe mutatja. Ez baloldról tünteti fel az itt eszközölt ostromműveletek előhaladását. Így hamarost rést ütöttek a falon, amelyet a császáriak birtokukba is vettek, mire a Lotharingiai herceg kiadta a parancsot, hogy sürgősen nyomuljanak elő a sáncokkal a fellegvár ellen, amelyet már erősen bombáztak. Párhuzamos sáncok egész sorával közeledtek a bástyafalnak ahhoz a részéhez, amely az északnyugati sarkon levő esztergomi rondella és a keleti oldal közepe táján nyíló kapu közt volt. Tizennégy mozsárból úteget állítottak össze, hogy előretolt helyzetben törje a város belsejét.

Június 23-án, Marsili (aki a szemtanuk előadása szerint igazi lelke volt az ostromnak); mialatt körszemlét tartott, megsebesült, egy ágyúgolyó összetépte a balkarját, de azért már két hét múlva újra részt vehetett a hadműveletekben, különösen a haditanács döntésében, amelyet Rabatta gróf, a vezérkar főnöke hívott össze.

Az ütegek hatalmas tüzeléssel több helyen rést nyitottak a falon s ezzel alkalmat adtak a június 13-iki ostromra, de ez a roham, bár nagy bravúrral hajtották végre, nem sikerült, a keresztények visszaverettek és 1400 embert vesztek s ezek közt 200 halottat s köztük a fiatal Piccolomini herceget; a balsiker oka különböző védőművek létezése volt, amelyek a falon belül sorozatosan követték egymást, amelyek elháríthatatlan akadályt állítottak az ostromlók elé. Ezek a védőművek lényegében mély sáncárcok sorozatából állottak, amelyek beléjük ásott palánkfal-mellvéddel voltak megerősítve, így tehát a császáriak, miután a résen át benyomultak, igen erőteljes, muskétásokkal jól megrakott védőművel találtak magukat szemben.

A Bajor választó, aki a Szent Gellért-hegy lábánál ütött táborn, a maga részéről egyenesen a déli nagy rondella, az úgynevezett olasz rondella ellen futóárkokkal kezdte meg az akciót és július 13-án este a futóárkok elérték a külső sáncot, amelyben a törökök félköralakú palánkot emeltek, amelyet hamar elfoglaltak. Ez alatt a roham alatt, július 20-án a tüzérségnek néhány lövege a törökök löporraktáira esett, amelyek a várkastély középső részén voltak elhelyezve. Ez robbanást idézett elő és számos épületet levegőbe röpített.

Ezután az ostrom már könnyebben haladhatott előre. Ebben az ostromban különös hírnevet szerzett a nizzai Fra Raffaele Gabrielli, eredeti gyújtógépek feltalálója, amelyek igen hatásosak voltak a fa védőművek ellen, amelyeket a törökök serény kézzel emeltek anélkül azonban, hogy a nagy rondella elfoglalását megakadályozhatták volna.

A bajorok által végrehajtott hadműveleteket igen világosan illusztrálja a budapesti Nemzeti Múzeum birtokában levő rajz, amely minden bizonnyal a bajorokat kísérő Vecchi gróf olasz hadimérnök kezétől származik. Ez a rajz igen nagy jelentőségű, egyrészt mert pontosan megmutatja a különböző hadműveletek és a várkastély maradványainak helyzetét, másrészt, mert a legapróbb részletességgel feltünteti a két hadviselő fél viszonylagos elhelyezkedését. A rajzhoz magyarázat is van fűzve, amely nem kíván semmi kommentárt.

A Lotharingiai herceg nem szűnt meg tovább folytatni a földmunkákat és Marsili tanácsát követve, általános rohamra készítette elő csapatait. Caraffa gróf és Savoyai Jenő herceg azt a feladatot kapták, hogy biztosítsák Pest felől az ostromlókat egy ellenséges hadtest támadása ellen, amely kísérletet tett a város megrohanására, a többi csapatot július 27-én rohamra vitték az esztergomi rondella ellen, amelyet el is foglaltak. Ennél a rohamnál többen megsebesültek, köztük Marsili ezredes is. Az akció folytatásaképpen a Bajor választó és a Lotharingiai herceg újabb általános rohamra határozták magukat s ezt augusztus 3-án hajtották végre, s ennek folyamán a bajorok elfoglaltak két zwingert... vagy feljárót a castellum Dunára néző keleti részén. Ebben a hadműveletben Jenő herceg sebesült meg.

Ezeknek a térhódításoknak ellenére, amelyek a keresztények súlyos veszteségeivel jártak, a hadvezetés nem volt megalégedve az eredmények-

kel, annál kevésbé, mert augusztus közepe táján Soliman nagyvezér körülbelül 15.000 emberrel Buda közvetlen közelébe jutott és kísérletet tett, hogy embereit bejuttassa a városba, de nem sikerült neki, mert Caraffa gróf altábornagy derekasan megakadályozta. Ezeknek a hadműveleteknek egyikében foglyul ejtették és rabságba hurcolták Santini márkai máltai lovagot. A török hadsereg közeledése mégis felvillanyozta az ostromlott lelkét és ezek most faművekkel igyekeztek megerősíteni a védelmet, különösen a folyó felé, de Fra Gabrielli, a magyarok Tüzes Gábora felgyújtotta azokat. A vitéz szerzetesnek gyújtótálmányaiért a Vulkan melléknevet is adták. Soliman ekkor meglepetésszerűen próbált áttörni a bajorokon, de Caprara megfutamította, sőt megtévesztve a védőket, sikerült Sartori őrnagy rohamával az István-tornyot is elfoglalnia, ezzel az ostromlók a castellumban is megvetették lábukat. De bármennyire szorongatták is őket, az ostromlottak vonakodtak megadni magukat, mert egyre bíztak a segítségben, amelyet Caprara közben egyre messzebb nyomott vissza.

A keresztények helyzete, akiknek így két ellenség ellen kellett küzdeniök, egyikkel szemben, másikkal a hátuk mögött, nem lett volna soká tartható s nagy szerencsájük volt, hogy idejében megérkezett a segítő sereg Piccolomini Eneas Silvius herceg vezetésével. Ekkor új rohamot akartak megkísérlni. A Lotharingiai herceg megbízta Vecchi gróf hadimérnököt, hogy tegye meg az előkészületeket a sáncárkon való átkelésre az erősség nyugati oldalán. Vecchi ismételt is padlózattal hidaltatta át a sáncárkot és a padlót nyers bőrökkel fedette be, de az ostromlottak minduntalan szétrombolták a hidat. Erre a Lotharingiai herceg úgy döntött, hogy az Esztergomi Rondella felől tör előre. De ez a szeptember 2-iki ostrom is meghiúsult, mert, mint Marsili írja, a törökök löporral telt zsákokkal szörnyű vérengzést vittek véghez a császári csapatokban és mert a réssel szemben egyre új meg új palánkok állottak muskétásokkal megrakva.

Erre Marsilinak az a gondolata támadt, hogy a rések mögött levő terepet dolgozza meg; erős üteget állított fel tehát az úgynevezett Svéd-hegy csúcsán, — azért hívták így, mert a svédországi németek táboroztak itt, — amellyel tűz alá vette a török állásokat. Az üteget azonban jól elrejtette az ellenség elől, hogy meglepetésnek ki ne tegye magát. Innen aztán új akció indult ki. Marsili így mondja el a dolgot:

— A Lotharingiai herceg két órával előbb hívatott és közölte velem, hogy aggályai vannak, mert két ember szélességű fronttal be kell hatolni egy gyakorlótér belsejébe, amelyen fegyveres csapat áll és minden reménye abban a tizenhat ágyúból álló ütegben van, amelyet az úgynevezett Svéd-hegyen állítottam föl s amelyről az ellenség még nem tud semmit s nem is tudhat a roham pillanatáig, amikor majd megkezd a tüzelést hátbakapva és megtörve az ellenséget a már leírt állásból. Csakugyan így is történt, az ellenség ettől az új és váratlan tüztől megzavarodva, nem állott ellen a rohamnak, amelyet d Asti Romano báró vezetett. A törökök látva, hogy elnyomják őket, szokásuk szerint eszeveszett futásnak eredtek a Castellum felé s a teret a győztes császáriak kezében hagyták, akik kardélre hányták a menekülőket.

Igy került Buda a császáriak hatalmába. A várparancsnok pasa önyilkos lett, mielőtt fogságba került volna, a török csapatok megadták magukat. A keresztények veszteségei nem voltak nagyok. A magyar főváros felszabadításának híre kimondhatatlan örömet keltett úgy Németországban,

mint Itáliában. XI. Ince pápa elrendelte, hogy szeptember 2-ikát, a győzelem napját szenteljék Szent István magyar király ünneplésének s a diadal emlékére érmet veretett, amelynek egyik oldalán az ő arcképe, a másikon pedig Buda látképe ékeskedett ezzel a büszke felírással: «Gloriosa dicta sunt de te Civitas!»

Az 1868-iki ostrom után teljesen romokban heverték Buda védelmi művei, a falak nagyjából le voltak rombolva, a délkeleti sarokbástya, az Esztergomi Rondella s különösen az Olasz Rondella és az István-torony mind pusztá romhalmaz volt.

A császár megbízásából Marsili megállapította az erősség helyreállításához szükséges munkálatokat, kizárólag csak Budára korlátozva, mert Pestről sohasem volt szó. Ebből a célból be is mutatott egy tanulmányt, amelynek másolata megvan Bolognában Marsili kéziratai közt, amelyek ezt a címet viselik: Másolatok és fogalmazványok azokhoz a művekhez, amelyeket Marsili gróf, az ostrom mérnökkari főfelügyelője Ő Császári Felsege katonai szolgálatára javasolni és elvégezni óhajt... Ezek közt az iratok közt van először egy «Terv Buda újjáépítésére», azután egy másik terv ezzel a címmel: «Véleményes javaslat Buda helyreállítását illetőleg». Más szóval az első tervben javaslatot tesz azokra az erődítési munkálatokra, amelyek elkerülhetetlenül szükségesek, hogy az erősséget összhangba hozzák az akkor érvényben levő haditudomány követelményeivel, a másokban egyszerűen arra szorítkozik, hogy a lehető legtakarékosabb módon tanulmányozza a meglévő művek helyreállítását.

Az első hatalmas arányú tervnek kiviteléhez hiányzott a legfontosabb eszköz: a pénz. Marsili tehát, mint a helyzettel számoló férfiú, opportunusnak tartotta, hogy összeállítson egy kiegészítő javaslatot is, hogy legalább megfelelő módon felhasználhassák a létező védőműveket.

De még ezt a lezállított tervet sem valósították meg. De azért a szóban forgó javaslatok nem veszttek kárba, mert alapjául szolgáltak a folytatódó tanulmányoknak.

Tényleg az történt, hogy Buda és Pest a felszabadítás után úgyszólván elvesztette katonai jelentőségét.

Ami Pestet illeti, az ostrom következtében nyomorúságos állapotba jutott, a régi várfal pusztulásnak indult. A nyugati bástyákat még maguk a törökök lerombolták, a falak körül magánházakat építettek, sőt azokhoz kapcsoltak és beléjük is eresztettek épületeket, amint ez részben még most is látható. Egy rövid faldarabot, amely még szabadon maradt, 1872-ben romboltak le.

Közben azonban úgy az államnak, mint a városnak volt gondja Buda várára. A régi budai várkastély romjai helyére Mária Terézia királynő, megemlékezve a magyarok segítségére, amelynek trónja megmentését köszönhette, Hildebrand Lukácsal (1668—1754) új királyi palotát terveztetett. Ez a genuai születésű építész, aki tanulmányait is ott végezte, katonai mérnök volt Itáliában osztrák szolgálatban. Savoyai Jenő herceg később Bécsbe hívatta, hogy számára villákat és palotákat építsen.

Ami pedig az erődítési műveket illeti, azokat a Marsili-féle javaslatok útmutatása nyomán állították helyre, a meglévő bástyafalakat kijavították és még néhány újat is toldottak hozzájuk, így rendbehozták a falakat és az árkokat, kitatarozták az omlásokat és a repedéseket. Alighanem akkor

készültek azok a földalatti helyiségek is, amelyek most is megvannak s amelyeket Marsili sugalmazott tervezetében. A következő századokban azonban Marsilinak minden tervét mellőzték, sőt a főváros építészeti fejlődése érdekében, amely elé a falak súlyos akadályt gördítettek, azok egy részét beépítették a hozzájuk kapcsolt épületekbe főképen a felsővárosban, részben pedig végkép lebontották.

FOLYAM

*Azt mondják, baj, hogy büszke dáliák
nyílnak partodról gyémánszemű napba,
hogy könnyes, fényes kincsét dűsan adja
örvénnel tarka nagy harmóniád.*

*Szorogatnak, de bőven szétzilált
áldásod végül zúgva tart a partnak
s átengedi magát, hogy elragadjad
a bús, sovány, omladozó világ.*

*Terülj el gyémántos, smaragd füvedben,
tűz-csiholó, termő vizedbe lebben
a fény, az árny: áradt iránya hit.*

*Hadd merüljön meg benned minden élet,
boruljon rád minden kaldsz a megérett
maggal neveld a fény virágait.*

Marconnay Tibor.

NEM HÓDITOTTAM MEG A VILÁGOT.

*Velem is úgy volt egyszer,
hogy minden az enyém lesz.
Halló, ifjúság! Halló, élet!
Mámorosan robotgam.*

*Északra? Délre? Mindegy,
csak menni, szállni, égni.
Halló, te szöke! Halló, barna!
A csók, a csók röptsen.*

*Fáklya voltam, vagy csillag,
nem tépelődtem, égtem.
Enyém a világ, halló, halló!
Meghódítani mentem.*

*De háborúba vittek,
az ágyú földre vágott.
Halló, Úristen! Halló, élni!
Rokkantan nyöszörögtem.*

*Negyvenötéves lettem,
most már nem jöhet semmi.
Halló, élek még? Halló, igen?
Isten veletek, álmok.*

Majthényi György.